

Ε. Μ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

«ΟΥΔΕΙΣ ΕΚΩΝ ΚΑΚΟΣ Η ΟΥΔΕΙΣ ΕΚΩΝ ΔΙΚΑΙΟΣ;»

Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΩΣ ΣΥΛΛΗΨΙΣ ΚΑΙ ΩΣ ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ*

Ἡ βασική αὐτὴ ἠθικὴ ἀρχὴ εὐρίσκει διαφόρους ἄλλας διατυπώσεις: “οὐδείς ἐκὼν ἀμαρτάνει,” “οὐδείς ἐκὼν ἄδικος,” ἢ ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου, “οὐδείς ἐκὼν δίκαιος ἀλλ’ ἀναγκαζόμενος.” Ὅλοι σαφῶς ἐξισοῦσιν ἀδικίαν, κακίαν, ἀμαρτίαν, ἀντιπαραβάλλουσι δὲ ταύταις δικαιοσύνην, ἀρετὴν, ἀγαθόν.

Ἐπὶ μιᾶς τοιαύτης ἀρχῆς βασιζει ὁ Πλάτων τὴν Σωκρατικὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν ὡς θεωρητικὸν σύστημα καὶ ὡς τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι τόσον τῆς κοινωνίας ὅσον καὶ ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου.

Ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς σπουδαιότητος τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου ἐστιάζει πρωτίτως τὸ ἐνδιαφέρον ἐπὶ τῇ εὐρύθμῳ λειτουργίᾳ τῆς πολιτείας, διὰ τὴν γένεσιν καὶ συντήρησιν τῆς ὁποίας αἱ στοιχειώδεις ἀτομικαὶ ἀνάγκαι πρὸς ἐπιβίωσιν ἀρχικῶς, καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἐν συνεχείᾳ ὅπωςδῆποτε ἔχουσι τὴν πρώτην θέσιν.

Διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀγαθῶν¹ ἢ μικρὰ πόλις ἐπεκτείνεται ὥστε νὰ λάβῃ τὰς ἐπιθυμητὰς διαστάσεις ἐνὸς ὀργανισμοῦ εὐέλκτου, τριμεροῦς ὡς πρὸς τὴν βασικὴν αὐτοῦ σύστασιν: τὴν ἄρχουσαν τάξιν, τὴν κυβερνωσάν — τῶν φυλάκων, στρατιωτῶν, τὴν παρέχουσαν προστασίαν καὶ θωράκισιν — καὶ τρίτην, ἐκείνην τῶν δημιουργῶν, βιοτεχνῶν καὶ ἐπιχειρηματιῶν, οἵτινες παρέχουσι τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐπιτυχοῦς λειτουργίας τῶν τριῶν μερῶν ὁ Πλάτων ἐπιστρατεύει τὰς τέσσαρας θεμελιώδεις ἀρετάς, τὴν σοφίαν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην, αἱ ὁποῖαι τρόπον τινὰ εὐρίσκουσιν ἐμπράκτως τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέσιν ἐν τῇ πραγματώσει τῆς ἀρχῆς τοῦ κατα-

* Ἄρθρον ἀναγνωσθὲν ἐν τῷ Β' Συμποσίῳ Κλασικῶν Σπουδῶν τοῦ τομέως Κλασ. Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, τῇ 6 - 5 - 2003.

1. Ἄλλως γνωστῆς ὡς Herbert Spencer's "principle of the multiplication of effects", in Paul Shorey's Introduction to Plato's *Republic* (Loeb), vol. i, p. XIV.
Δωδώνη: Φιλολογία 32 (2003) 177-185

μερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἐν ᾧ πᾶσαι αὐταὶ ἀπαρτίζουσι καὶ οὕτως ἢ ἄλλως ὀρίζουσι τὸ ἀγαθόν.

Ἡ σοφία, ἡ ἀνωτέρα γνῶσις, ἐδράζεται ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, ἡ ἀνδρεία ἐπὶ τῶν φυλάκων, οἱ ὅποιοι τυγχάνουσι τῆς δεούσης παιδείας καὶ πειθαρχίας, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτελῶσιν ἀνιδιοτελῶς τὸ ἑαυτῶν ἔργον, ἡ σωφροσύνη — σύνθετος ἀρετὴ συμπεριλαμβάνουσα νηφαλιότητα, μετριοπάθειαν καὶ ἐγκράτειαν — εὐρίσκει ἐφαρμογὴν ἐν τῇ προθυμίᾳ τῶν τάξεων νὰ ἀποδεχθῶσι τὸ καταμεριζόμενον μιᾷ ἐκάστη ἔργον, ἐν ᾧ ἡ δικαιοσύνη συνίσταται τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἰδίας αὐτῆς λειτουργίας παρ' ἐκάστη τάξει. Ἀπαιέλεσμα τούτου εἶναι ἡ ἀρμονικὴ συνεργασία τῶν μερῶν καὶ ἡ ἀπρόσκοπτος πρόοδος τοῦ συνόλου πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, τὸ ἀγαθόν.

Κατ' ἀνάλογον τρόπον πρὸς τὴν τριπλῆν διαίρεσιν τῆς πολιτείας εἰς τὸ βουλευτικόν, τὸ ἐπικουρητικόν, καὶ τὸ χρηματιστικόν — ἄλλως πως ὀρίζομενοι οἱ ἄρχοντες, οἱ φύλακες καὶ οἱ δημιουργοί — ὁ Πλάτων διακρίνει ἐν τῇ ψυχῇ τριπλῆν ἀντίστοιχον διαίρεσιν μετὰ ἀναλόγου δι' ἐκάστην λειτουργίαν: τὸ λογιστικόν, τὸ θυμειδές, τὸ ἐπιθυμητικόν (ἢ φιλοχρήματον).

Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ μικρὸν ἐκεῖνον μέρος τῆς ψυχῆς ὃ "ἄρχειν προσήκει, σοφῶ ὄντι καὶ ἔχοντι τὴν ὑπὲρ ἀπάσης τῆς ψυχῆς προμήθειαν" — δίδει παραγγέλματα, ἐντολάς, διοθετεῖ τὴν ἐπιστήμην πρὸς ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἐνὸς ἐκάστου καὶ τοῦ κοινοῦ (συν)ὄλου, καθ' ὅτι ταῦτα τρία ἐστίν.

Τὸ θυμειδές εἶναι ὑπήκοον καὶ σύμμαχον τῷ λογιστικῷ¹. Τὰ δύο αὐτὰ μέρη ἑναρμονιζόμενα τῇ δεούσῃ κράσει μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς, τῶν καλῶν λόγων καὶ μαθημάτων ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς ἀρμονίας καὶ ρυθμοῦ ἀφ' ἑτέρου καί, ἐφ' ὅσον τραφῶσι καὶ μορφωθῶσιν ὅπως ἡ ἀληθὴς φύσις αὐτῶν ἀπαιτεῖ, θὰ προταχθῶσι τοῦ τρίτου μέρους, τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ψυχῆς καὶ ἐκ φύσεως εἶναι λίαν ἀπληστον ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων (ἐξ οὗ καὶ φιλοχρήματον) — θὰ θέσῃσι δὲ τοῦτο ὑπὸ ἐπιτήρησιν, ἵνα μὴ ἐνισχυθὲν πολὺ τῇ ἀπολαύσει τῶν περὶ τὸ σῶμα καλούμενων ἡδονῶν ὀκνηρόν τε γενόμενον ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἐντεταγμένου αὐτῷ ἔργου καὶ ἐξουσίαν λαβὼν τῶν μὴ ἀνηκόντων τῇ ἑαυτοῦ τάξει ἀνατρέψῃ τὸν σύμπαντα βίον (πάντων τῶν μερῶν).

Συνεπῶς αἱ ἀρεταὶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζουσι τὴν ἀρμονίαν καὶ ὁμόδοξον λειτουργίαν τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἐν ταύτῳ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ συνόλου, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς ἐκάστου, εἶναι αὐταί, αἱ ὁποῖαι πέπρωται νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀτόμου, ἡ ὁποία ἐπ' οὐδενὶ ἔρχεται εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸ καλῶς νοούμενον ἀγαθόν, εὐημερίαν τοῦ συνόλου. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα τῆς Σωκρατικῆς ἠθικῆς, πρὸς τὴν ὁποῖαν οὐδὲν

1. Πολ. 441a: "ἐὰν μὴ ὑπὸ κακῆς τροφῆς διαφθαρή."

ποτε ἐγωϊστικῇ καὶ ἰδιοτελεῖς θέσις, πρακτικῆς ἢ θεωρητικῆς φύσεως, ὑποστηρίζουσα ἢ μία τὴν ἄλλην κρίνεται μονομερῆς καὶ πάσχουσα.

Ἐναντι τῆς ἠθικῆς πρακτικῆς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρισίας, τῶν ἐντυπώσεων, ὅπου τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ ἰσχυροῦ ἐξασφαλίζουν τιμὰς καὶ δόξας καὶ τὸ πλεόν ἔχειν, ὑπὸ τὴν ἀδηφάγον καὶ τυραννικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, οἱ ἐκάστοτε Θρασύμαχοι, Καλλικλείς, ἢ κήρυκες τῶν θέσεων τῶν διατετυπωμένων — καίτοι μὴ κατ' οὐσίαν υἱοθετουμένων — ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Πλάτωνος, Γλαύκωνος καὶ Ἀδαιμάντου, Πολ. 365b-c: “ἀδίκω δὲ δόξαν δικαιοσύνης παρεσκευασμένω θεσπέσιος ὁ βίος λέγεται, οὐκοῦν ἐπειδὴ τὸ δοκεῖν, ὡς δηλοῦσι μοι οἱ σοφοί, καὶ τὰν ἀλάθειαν βιάται καὶ κύριον εὐδαιμονίας, ἐπὶ τοῦτο δὴ τρεπτέον ὅλως πρόθυρα μὲν καὶ σχῆμα κύκλω περὶ ἑμαντὸν σκιαγραφίαν ἀρετῆς περιγραπτέον, τὴν δὲ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιλόχου ἀλώπεκα ἐλκτέον ἐξόπισθεν κερδάλειαν καὶ ποικίλην.” Ὁ Σωκράτης προτείνει μίαν πολὺ ἀπλὴν ἀξιωματικὴν ἀρχήν, τὴν ὅποιαν ἀναλαμβάνει νὰ ἀναλύσῃ: ἡ ἀδικία εἶναι κακόν, καὶ τὸ ἀδικον, τὸ κακόν καὶ τὸ ἄσχημον εἶναι ἀρνητικὰ κατηγορήματα, τὰ ὅποια οὐδεὶς πράγματι ἐγκρίνει, ἀσπάζεται, ἐπιδοκιμάζει, οὐδεὶς λογικῶς, ἐνσυνειδήτως καὶ ἐν γνώσει τῶν συνεπειῶν τῶν πράξεων αὐτοῦ θὰ ἐπέλεγε· ἡ κακία, ἡ ἀδικία, ἡ ἀσχημία εἶναι ἀσθένεια τῆς ψυχῆς καί, ὡς οὐδεὶς θὰ ἐπέλεγε ὡς ὀρθὸν νὰ θέλῃ νὰ εἶναι ἀσθενὴς ἀντὶ τοῦ ὑγιоῦς, καθ' ὅμοιον τρόπον οὐδεὶς θὰ ἔκρινε λογικὸν νὰ υἱοθετήσῃ καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ νὰ ἀποπειραθῆ νὰ προβῆ εἰς ἐκτέλεσιν μιᾶς πράξεως, ἡ ὅποια θὰ κατέληγε νὰ εἶναι ἀδικος, ἄσχημος ἢ κακὴ· ἀπ' ἐναντίας ἡ δικαία ζωὴ εἶναι ἡ εὐτυχής· Πολ. 444 c-e: “ἀρετὴ μὲν ἄρα, ὡς ἔοικεν, ὑγίειά τε τις ἂν εἴη καὶ κάλλος καὶ εὐεξία ψυχῆς, κακία δὲ νόσος τε καὶ αἰσχος καὶ ἀσθένεια. — ἔστιν οὕτω.”

Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅταν ὁ Σωκράτης λέγῃ: «οὐδείς ἐκὼν κακός, ἢ οὐδείς ἐκὼν ἀμαρτάνει» ἢ, ἀναφερόμενος εἰς ἐαυτόν, Γοργ. 488a, “εἴ τι μὴ ὀρθῶς πράττω κατὰ τὸν βίον τὸν ἑμαντοῦ, εὖ ἴσθι τοῦτο ὅτι οὐχ ἐκὼν ἐξαμαρτάνω, ἀλλ' ἀμαθία τῇ ἐμῇ,” χρησιμοποιοῖ τὸ “ἐκὼν” ταύτοσήμως πρὸς τὸ, καὶ ἀντὶ τοῦ “βούλεσθαι” Γοργ. 509e, “μηδένα βουλόμενον ἀδικεῖν ἀλλ' ἄκοντας τοὺς ἀδικοῦντας πάντας ἀδικεῖν” ἐν ᾧ ἀναφορικῶς καὶ πάλιν πρὸς ἑαυτόν, Γοργ. 469c, “βουλοίμην μὲν ἂν ἔγωγε οὐδέτερα:” — οὔτε ἀδικεῖσθαι οὔτε ἀδικεῖν — “εἴ δ' ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν” (ἔντων ἀμφοτέρων κακῶν τὸ μὴ χειρότερον βέλτιστον), ὅπερ (“βούλεσθαι”) φητῶς ἐντάσσει ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ λογιστικοῦ, τοῦ μέρους τῆς σοφίας ἢ ἄλλως εὐβουλίας ἢ ἐπιστήμης, τοῦ μέρους ἐκείνου τὸ ὅποιον δίδει παραγγέλματα πρὸς ὑλοποίησιν τῷ θυμοειδεῖ καὶ ἐπιθυμητικῷ, καὶ τὸ ὅποιον (“βούλεσθαι”) φέρει ὅπωςδήποτε τὴν σφραγίδα τῆς γνώσεως τῆς καταλήξεως ἢ τοῦ ἀποτελέσματος μιᾶς πράξεως καὶ τῆς ἀναποσπάστου συν-

δέσεως αὐτῆς ἢ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν· *Γοργ.* 468c, “ἐὰν μὲν ὠφέλιμα ἢ ταῦτα, βουλόμεθα πράττειν αὐτά, βλαβερά δὲ ὄντα οὐ βουλόμεθα. Τὰ γὰρ ἀγαθὰ βουλόμεθα, ὡς φῆς σύ, τὰ δὲ μήτε ἀγαθὰ μήτε κακὰ” / τούτέστι καὶ αὐτὰ τὰ ἀδιάφορα / “οὐ βουλόμεθα, οὐδὲ τὰ κακὰ.” Σημειωτέον ὅτι διὰ τοῦ “βουλόμεθα” ὁ Σωκράτης δὲν ἐννοεῖ “πράττομεν” ὡς ἄμεσον συνέπειαν ἢ ἀπόρροϊαν· ἔστιν ὅτε ἡ βούλησις δὲν ὑλοποιεῖ ἢ ἀστοχεῖ ἢ παρακωλύεται· διὰ τοῦτο εἶναι δυνατὸν πράξεις νὰ μὴ εἶναι ὅπωςδῆποτε ἀποτέλεσμα βουλήσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἀναιρεῖ ποσῶς τὸ κῦρος τῆς θέσεως, “βουλόμεθα τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν, ἐκόντες τοῦτο ποιοῦμεν, οὐ βουλόμεθα τὸ κακόν, ἐκόντες τὸ κακόν οὐ πράττομεν, δηλ. ἄκοντες τοῦτο ποιοῦμεν.” Τὸ οὐσιαστικὸν ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς συλλογιστικῆς τοῦ Σωκράτους εἶναι πῶς “βούλεσθαι” καὶ “κακόν, ἄσχημον, ἄδικον” εἶναι ἀσυμβίβαστο, ἀντιφατικά· ἐν τῇ πράξει τοῦτο θὰ ἐσήμαινε λαθασμένην ἐπιλογὴν τοῦ ρήματος ἀντὶ τοῦ “ἐφίεσθαι, δοκεῖν τινι, ἐπιθυμεῖν,” ἐνίοτε “ἐθέλειν, ἀρέσκεσθαι,” ὅλα σχεδὸν κινούμενα ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, τοῦ τμήματος ἐκείνου ὅπερ συνήθως εὐρίσκειται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον, ἐνίοτε τυραννικόν, τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ ἴσως ἐν στάσει πρὸς, ἢ παρά τὴν βούλησιν τοῦ λογιστικοῦ καὶ τοῦ θυμοειδοῦς, ἐὰν ἔχη ὑπεκφύγη τὴν ἑαυτῶν ἐπιτήρησιν. Ἐν ᾧ δηλαδὴ πλειστάκις ἡ βούλησις συνδέεται αἰτιαδῶς πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ὡς ἀπαραίτητος ὄρος ἢ προϋπόθεσις, τυγχάνει νὰ μὴ εἶναι πάντοτε καὶ ἀποκλειστικός, δεδομένου ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἢ ἀρεσκείας εἶναι δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἀγαθόν· *Γοργ.* 499 e, “τὰς μὲν χρηστὰς καὶ ἡδονὰς καὶ λύπας καὶ αἰρετέον ἐστὶ καὶ πρακτέον — τὰς δὲ πονηρὰς οὐ·” ἀλλὰ ἡ σύνδεσις αὕτη εἶναι τυχαία, ἐὰν ἡ ἐπιθυμία ἢ ἀρέσκεια ἐνεργοῦσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως, ἐγκρίσεως ἢ ἐλέγχου τοῦ λογιστικοῦ καὶ τῆς ἐνεργοῦ παρουσίας τοῦ θυμοειδοῦς, ἀναγκαίου ὑποστηρικτοῦ συμμάχου τοῦ πρώτου, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ ὁποῖου ἡ βούλησις ἢ ἀτονεῖ ἢ ἀδρανεῖ τελείως· συνεπῶς ὑπὸ τιαύτας περιστάσεις ἢ σύζευξις τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι πλέον θέμα ἀπλῆς τύχης καὶ μάλιστα μετὰ πολὺ περιορισμένου τοῦ βαθμοῦ πιθανότητος (συχνότητος)· ὅτι τὸ ἀνεξέλεγκτον ἐπιθυμητικόν, ἐν στάσει καὶ ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὸ συνειδητόν, κινεῖται κατ’ ἐξοχὴν ἐντὸς τοῦ παραλόγου τῆς φιλαύτου πλεονεξίας καὶ τῶν ἀχαλινώτων ἐπιθυμιῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκολασίαν.

Ἡ ἀνάλυσις αὕτη φέρει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν χαρακτήρα τοῦ θεωρητικοῦ σχήματος· ὅμως ὁ Σωκράτης, πραγματευόμενος ἐν θέμα τῆς ἠθικῆς, τοῦ τρόπου κατ’ οὐσίαν τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς ἢ ἄλλως τοῦ πολιτεύεσθαι ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ὑπερ-ατομικῶν σχέσεων — καὶ ἠθική, ὅπως καὶ πολιτική, εἶναι πολλῶ μᾶλλον ἐφηρμοσμένη καὶ διαπροσωπικὴ ἐπικοινωνία — ἐπανειλημμένως στρέφεται εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ τὸ ἀπτόν ἀποτέλεσμα μιᾶς τιαύτης ἀρχῆς: ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ παιδεία εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐγγυῶνται τὴν

εὐδαιμονίαν¹, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀγαθότητα τῷ ἀνδρὶ καὶ τῇ γυναικί· ἀγαθὸς τῇ σημασίᾳ τοῦ δικαίου καὶ πεπαιδευμένου, πεφωτισμένου ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ φιλόσοφος· *Γοργ.* 470e, “τὸν μὲν γὰρ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ γυναῖκα εὐδαίμονα εἶναι φημί, τὸν δὲ ἄδικον καὶ πονηρὸν καὶ ἄθλιον.” Οὐκ ἔστι δ’ ἐκεῖνος ὁ φιλόσοφος, ὃν συνήθως ἐννοοῦμε ἢ κατελήξαμεν νὰ ἔχωμεν φαντασθῆ, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκ τῆς μακροχρονίου πείρας διὰ τῶν ζυμώσεων μετὰ τῶν κοινῶν καὶ διὰ τῆς πολυετοῦς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς καταρτίσεως καθ’ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐκπαιδεύσεως κατέστη ἰκανὸς νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, ἀφοῦ ἔχει διατρέψῃ ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν, τῶν μαθηματικῶν, τῆς λογικῆς καὶ τῆς διαλεκτικῆς, καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προτείνῃ λύσεις πέραν τῆς ἐμπειρίας, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ ζωτικὰ ζητήματα τῆς πολιτείας, τῆς παιδείας καὶ γενικώτερον τῆς προαγωγῆς τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας· ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶναι περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐκεῖνος, ὅστις θὰ καταστήσῃ τὴν ζωὴν τῶν ἀρχομένων εὐδαίμονα καὶ τοὺς ἰδίους βελτίους, ὅπερ ἔστι καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς πολιτείας (τοῦ συστήματος διακυβερνήσεως.)

Ἐτονίσθη ἀνωτέρω ὅτι ἡ βούλησις ἐν σχέσει πρὸς τὴν σύλληψιν καὶ ἐκτέλεσιν τῆς ἠθικῆς πράξεως εὐρίσκεται ἐν συναρτήσῃ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς λογικῆς καὶ τῆς γνώσεως. Σημειωτέον ὅτι ἐνίοτε παρατηρεῖται ἀσυνέπειά τις ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν καὶ παρ’ αὐτῷ τῷ Πλάτῳ ἀντὶ τῆς ἀπλῆς ἐπιθυμίας ἢ ἀρεσκείας² ἴσως ἐνίοτε ἐκ δανεισμοῦ τοῦ ὄρου τῆ τοῦ συνομιλητοῦ σημασία.

Ἀφ’ ἑαυτῆς ἡ βούλησις εἶναι ἀνεπαρκής· ἀπαραίτητος κρίνεται ἐνταῦθα ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ θυμοειδοῦς, καὶ τοῦτο τονίζεται τόσον ὑπὸ τοῦ διαλεγόμενου μετὰ τοῦ Σωκράτους Κλλικλέους, *Γοργ.* 491b, “μὴ μόνον φρόνιμοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεῖοι, ἰκανοὶ ὄντες ὃ ἂν νοήσωσιν ἐπιτελεῖν, καὶ μὴ ἀποκάμνωσιν διὰ μαλακίαν ψυχῆς,” ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος ἐμμόνως καὶ ἐπανειλημμένως ἐπανέρχεται ἐπὶ τοῦ πῶς βιωτέον — καθ’

1. Πρ. *Γοργ.* 470e: “οὐδὲ τὸν μέγαν βασιλέα γινώσκειν φήσεις εὐδαίμονα ὄντα.” “καὶ ἀληθῆ γε ἐρῶ· οὐ γὰρ οἶδα παιδείας ὅπως ἔχει καὶ δικαιοσύνης.” τί δέ, ἐν τούτῳ ἢ πᾶσα εὐδαιμονία ἐστίν; ὡς γε ἐγὼ λέγω” *ib.* 510b: “ὅπου τύραννός ἐστιν ἀρχῶν ἄγριος καὶ ἀπαιδευτος.” “Ὅρα καὶ Θεαίτ. 174d - e, *Σοφ.* 230d - e καὶ Ἰσοκρ. *Προς Νικ.* 4 ε. Κυρία αἰτία ἡ ἀδυναμία διαθέσεως τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου, “σχολῆν τῶν ἄλλων ἄγων,” πρὸς πρόσκτησιν τῆς καταλλήλου παιδείας. Περαιτέρω Jaeger, *Paideia*, iii 91 ἐέ.

2. Ἐπὶ παραδείγματι *Λύσ.* 207e καὶ *Πολ.* 445b, ὅπου “ὃ ἂν βουληθῆ” ἰσοδυναμεῖ τῷ “ὃ ἂν δοκῆ” πρ. ὡσαύτως *Γοργ.* 511 b. Παρὰ ταῦτα, ὅπως τονίζει καὶ ὁ E.R. Dodds ἐν τοῖς σχολίοις, *Plato Gorgias*, p. 236, “the Academic *Ὅροι* define βούλησις as ἐφεσις μετὰ λόγου ὀρθοῦ, or ὄρεξις εὐλογος (413c8) showing that the restricted sense eventually prevailed, as it does in Aristotle, *E.N.* 1136^b 6, *Rhet.* 1369^a2, etc.”

ὅτι ἴσως ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἔργῳ ἐπιδιώκει τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ταῦτισιν συλλήψεως καὶ ἐκτελέσεως, ἐντὸς τοῦ ὅριου τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, τῆς ἀρετῆς, δυνάμει τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἐξεως, *Γοργ.* 509d, "τί οὖν ἂν παρασκευασάμενος ἄνθρωπος βοηθήσειεν αὐτῷ, ὥστε ἀμφοτέρας τὰς ὠφελείας ταύτας ἔχειν, τὴν τε ἀπὸ τοῦ μὴ ἀδικεῖν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι· ὧδε δὲ λέγω· πότερον ἐὰν μὴ βούληται" ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι οὐκ ἀδικήσει ἢ ἀδικήσεται, "ἢ ἐὰν δύναιμι παρασκευάσῃται τοῦ μὴ" ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι; "ὁθλον δὴ τοῦτό γε, ὅτι ἐὰν δύναιμι — δύναιμι τινα καὶ τέχνην παρασκευάσασθαι, ὡς ἐὰν μὴ μάθῃ αὐτὰ καὶ ἀσκήσῃ, ἀδικήσει" ἢ ἀδικήσεται· καὶ προηγουμένως ἐν ταῖς 499a - 500a, ὁ Σωκράτης ἐπιμελῶς ἔχει ἐπιμείνη: "τέλος εἶναι ἀπασῶν τῶν πράξεων τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐκείνου ἕνεκα δεῖν — καὶ τὰλλα καὶ τὰ ἡδέα πράττειν¹, ἀλλ' οὐ τὰγαθὰ τῶν ἡδέων — Ἄρ' οὖν παντὸς ἀνδρός ἐστὶν ἐκλέξασθαι ποῖα ἀγαθὰ τῶν ἡδέων ἐστὶ καὶ ὅποια κακά, ἢ τεχνικοῦ δεῖ εἰς ἕκαστον; Καλ. τεχνικοῦ."

Ὡς ἐκ τοῦ ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἔχει τῶσαύτην σημασίαν, ἕκαστος ἠφείλει νὰ καταβάλλῃ τὴν μεγίστην δυνατὴν φροντίδα ὥστε νὰ μὴ ἀδικήσῃ, "ὡς ἱκανὸν κακὸν ἐξόντα" μάλιστα δὲ "μέγιστον κακὸν ἢ ἀδικία καὶ τὸ ἀδικεῖν" τυγχάνει δὲ δευτέρου τῶν κακῶν μεγέθει: "τὸ δὲ ἀδικοῦντα μὴ διδόναι δίκην πάντων μέγιστον τε καὶ πρῶτον κακῶν πέφυκεν" (*Γοργ.* 478 - 480b). Ἐπεὶ σωφρονίζει "που καὶ δικαιοτέρους ποιεῖ καὶ ἱατρικὴ γίγνεται πονηρίας ἢ δίκη. . ." δεῖ αὐτοῦς ἐκόντας λέναι ἐκεῖσε, "ὅπου ὡς τάχιστα" δώσουσι "δίκην, παρὰ τὸν δικαστὴν ὡσπερ παρὰ τὸν ἱατρὸν," σπεύδοντας "ὅπως μὴ ἐγχερονισθὲν τὸ νόσημα τῆς ἀδικίας ὑποῦλον τὴν ψυχὴν ποιήσῃ καὶ ἀνάτον." Βεβαίως τὸ θέμα τῆς σημασίας καὶ τοῦ ρόλου τῶν ποινῶν εἶναι πολύπλοκον, καὶ αἱ θεωρίαι καὶ ἀπόψεις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας διίστάμεναι: δὲν εἶναι δυνατόν καὶ ἄλλως νὰ γίνῃ ἀντικείμενον εὐρέος σχολιασμοῦ ἐπὶ τοῦ παρόντος: ὑπὸ τὸ πνεῦμα ἡμῶς τοῦ σωφρονιστικοῦ χαρακτῆρος, δὲν ἡ ποινὴ κατὰ τὸν Σωκράτη ἔχει ἢ ἔδει ἔχειν — καὶ τοιοῦτόν τι θὰ ἠύχοντο πάντες — συνεπῆς ὁ Σωκράτης, ὡς θὰ ἀνέμενέ τις, ὑποστηρίζει ὅτι θὰ ἐπέφερε τις τῷ ἐχθρῷ τὴν μεγίστην δυνατὴν τιμωρίαν, ἐὰν ἐνήργει οὕτως, "ὅπως μὴ δῶ δίκην μηδὲ ἔλθῃ παρὰ τὸν δικαστὴν· ἐὰν δὲ ἔλθῃ μηχανητέον ὅπως ἂν διαφύγῃ καὶ μὴ δῶ δίκην (ὁ ἐχθρός). . . μάλιστα μὲν μηδέποτε, ἀλλ' ἀθάνατος ἐστὶ πονηρὸς ὢν, εἰ δὲ μή, ὅπως ὡς πλείστον χρόνον βιώσεται τοιοῦτος ὢν."

Ἡ θέσις αὕτη ἔντως ξένη ἐστὶ καὶ τῷ Καλλικλεί καὶ πᾶσιν ἡμῖν οὔσα καὶ ἀκραία καὶ πέραν τῶν καθ' ἡμέραν συμβαινόντων· ἐὰν ἁπλῶς ἡ σωφρο-

1. Σημ. ὅτι καὶ ἡ τελεολογία, τὸ ἀριστον τέλος, περὶ ἧς ὁ Ἀριστοτέλης φαντάζει κινούμενος ὡς εἰς ἴδιον χῶρον, προβάλλει οὕτω πως ἔχουσα ἐνταῦθα Πλατωνικὴν τὴν πρόβλεψιν.

νιστική συμβολή ἔστο ἀναμφισβήτητος, καὶ ἡ εὐεργετική ἐπέμβασις τοῦ δικαστοῦ προσωμοίαζε τῇ τοῦ ἱατροῦ, ὅπως ὁ Σωκράτης ἐκλαμβάνει αὐτήν — καὶ πιθανὸν εἰς μίαν πλέον προηγμένην καὶ τελειότεραν πολιτείαν τῆς νῦν, τοιαύτην ἴσως οἶαν ὁ Πλάτων ἐνωραματίζειτο, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ προὐκάλει τὴν βιαίαν καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἐπέμβασιν τοῦ Καλλικλέους, τοῦ μέσου ἀνθρώπου, τοῦ ζῶντος καὶ κινουμένου κατὰ τὸν τρόπον καὶ ῥυθμὸν τοῦ γίγνεσθαι, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, ὡς τοῦ μόνου φυσικοῦ καὶ ἀναμενομένου σκέψεως καὶ ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. *Ποργ.* 481 c, “πότερόν σε θῶμεν νυνὶ σπουδάζοντα ἢ παίζοντα; εἰ μὲν γὰρ σπουδάξεις τε καὶ τυγχάνει ταῦτα ἀληθῆ ὄντα ἃ λέγεις, ἄλλο τι ἡμῶν ὁ βίος ἀνατετραμμένος ἂν εἴη τῶν ἀνθρώπων καὶ πάντα τὰ ἐναντία πράττομεν, ὡς ἔοικεν, ἢ ἃ δεῖ;”

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς καὶ ὁ Σωκράτης γνωρίζει καλῶς ὅ,τι καθ' ἡμέραν γίγνεται κατὰ κανόνα, καὶ ὁ Καλλικλῆς. Ὅμως δὲν ὀμιλοῦσι καὶ οἱ δύο τῇ αὐτῇ γλώττῃ: ὁ Σωκράτης σκέπτεται καὶ ἐκφράζεται ἐνεστωτικῶς μὲν κατ' ἐγκλισιν κρίσεως, ἀλλὰ αὐστηρότερον εἰπεῖν περὶ ἐνὸς ἀπωτέρου μέλλοντος καὶ δεοντολογικῶς (ὄθεν ὑποθετικῶς) καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων ἀρχῶν καὶ ἀντιλήψεων θέτει τὰς ἐννοίας καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἐπιτυχίας, τῆς πληρότητος καὶ ἐσωτερικῆς ἰκανοποιήσεως: ἐνῶ ὁ Καλλικλῆς διαλέγεται καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ῥυθμῶν τῆς τρεχούσης καθημερινῆς ἐμπειρίας, τῆς ἐντυπώσεως, τῆς ἐπιδοκιμασίας, τῆς κοινωνικῆς καταξιώσεως, τῆς ἐπιτυχίας κατὰ τὰ εἰωθότα (κριτήρια) τῆς ἀνταγωνιστικῆς κοινωνίας, καθ' ἣν αἱ ἀνάγκαι πρὸς ἐπιβίωσιν καὶ ἀτομικὴν κατοχύρωσιν παραβιάζουσι κατάφωρα ἐννοίας καὶ καταστάσεις, καταστέλλουσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ περιστέλλουσι τὸ δικαίωμα ἐπιβιώσεως τοῦ πλησίον.

Ὁ Σωκράτης κατ' οὐσίαν ἀποσκοπεῖ νὰ παρουσιάσῃ ἓνα ἄλλον κόσμον, ἄγνωστον ἐν πολλοῖς τῷ Καλλικλεῖ καὶ δι' αὐτοῦ τῷ ὁμοίῳ σκεπτομένῳ, πολλῷ μᾶλλον ἐναρμονίζοντα τὸ ἄτομον τῇ ὁλότητι, τὸ ἐκτὸς ὑπάρχον τῷ ἐντὸς συνειδέτι, τὸ εἶναι τῷ δέοντι, τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ καὶ πνεύματι, τὴν ἐπίγειον ζωὴν τῇ μελλούσῃ ἀντιμισθίᾳ. Ἐπενδύει πάμπολλα τῇ ἀθανασίᾳ καὶ δικαίᾳ κρίσει ὡς πρόδρομος Χριστός, ἐν ᾧ οὐδέτερος ἀρνεῖται τὰ στοιχειώδη τῶν ἐπιγείων ἢ τουλάχιστον δὲν λιποστρατεῖ ἐγκαταλείπων τὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἀληθὲς ἄφ' ἐτέρου πῶς ἀνικανοποίητοι τόσοσιν ὁ Σωκράτης ὅσον καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκ τῆς παρούσης πόλεως τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦσι καὶ οἱ δύο ἀγωνίζονται πεισμένως περὶ τοῦ στεφάνου τῆς νίκης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Τὰ μηνύματα αὐτὰ ἡγοῦσιν ἐντόνως καὶ ἐν τῷ *Ποργιά* 526d, “καὶ σκοπῶ ὅπως ἀποφανοῦμαι τῷ κριτῇ ὡς ὑγιεστάτην τὴν ψυχὴν· χαίρειν οὖν ἑάσας τὰς τιμὰς τὰς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀλήθειαν ἀσκῶν πειράσομαι τῷ ὄντι ὡς ἂν δύνωμαι βέλτιστος ὢν καὶ ζῆν καὶ ἐπειδὴν ἀποθνήσκω ἀποθνήσκειν. παρακαλῶ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἀνθρώπους, καθ’

δσον δύναμαι, καὶ δὴ καὶ σέ (Καλλικλέα) ἀντιπαρακαλῶ ἐπὶ τοῦτον τὸν βίον καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὃν ἐγὼ φημι ἀντὶ πάντων τῶν ἐνθάδε ἀγῶνων εἶναι·” — καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ Πολ. 614, ὅπου ὁ Σωκράτης ἀναφέρει τὸν ἀπόλογον τοῦ Ἡρόδου τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, ὃς δωδεκαταῖος ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνεβίω, ἀναβιούς δ’ ἔλεγεν ἃ ἐκεῖ ἴδοι.

Παρ’ ὅλον ὅτι, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Σωκράτης ἐκλαμβάνει τὴν δικαίαν ζωὴν ὡς εὐτυχίαν, ἀξιωματικῶς ἀποδεδειγμένως ἀληθές τι — *Ποργ.* 473b, “τὸ γὰρ ἀληθές οὐδέποτε ἐλέγχεται” —, ἐν τούτοις οὐκ ἐπαφίεται αὐτῷ ἀμαχεῖ· τῇ προσπαθείᾳ ὅπως ὑπεραμυνθῇ τῆς κεφαλαιώδους σημασίας θέσεως, προτείνει τρία ἐπιχειρήματα:

α) Ἡ δικαία ζωὴ ἀποδεικνύεται εὐτυχεστέρα, καὶ τοῦτο κατ’ ἀναλογίαν πρὸς τὴν εὐτυχίαν τῆς εὐνομουμένης καὶ ἐλευθέρως βασιλευομένης πόλεως ἐναντι τῆς δυστυχίας τῆς δούλης καὶ τυραννουμένης (*Πολ.* 577)¹.

β) Ὁ ἄνθρωπος ὁ ζῶν καὶ ὁ ἀντλῶν εὐχαρίστησιν καὶ ἱκανοποίησιν ἐκ τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ἐνασχολήσεων κατ’ ἀνάγκην ἔχει λάβη πειρᾶν τινὰ τῶν αἰσθησιακῶν ἀπολαύσεων καὶ τῆς φιλοδοξίας καὶ μόνον αὐτὸς γνωρίζων ἀμφοτέρω εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρίνη καὶ νὰ κρίνη². Ἀντιθέτως οἱ θιασῶται τῆς αἰσθησιακῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς φιλοδοξίας γνωρίζουσι πολὺ ὀλίγον ἢ οὐδὲν περὶ τῆς ἀνωτέρας εὐτυχίας τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς.³ Εἶναι ἓνα ἐπιχείρημα ἐν τῇ Πολ. 582 - 83, τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων δὲν ἐπαναλαμβάνει ἄλλοθι καὶ τὸ ὁποῖον ὁ J.S. Mill, ὁ ὑπέρμαχος τῆς ὠφελιμιστικῆς ἠθικῆς (*utilitarianism Ethics or utilitarianism*) λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ’ ὄψιν⁴.

γ) Καὶ μᾶλλον καὶ τὸ πλεον βαρύνον ὡς πρὸς τὴν ἀποδεικτικὴν αὐτοῦ ἰσχύν, ἐφ’ οὗ βασιίζεται καὶ ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς Ἠθικῆς εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐπισήμανσις ὅτι αἱ αἰσθησιακαὶ ἀπολαύσεις εἶναι κατ’ οὐσίαν ἀρνητικαὶ καὶ μᾶλλον ἀνευ σημασίας, διότι προκαλοῦνται

1. Πολ. 577c...κατὰ τὴν ὁμοιότητα “τῆς τε πόλεως καὶ τοῦ ἀνδρός”, 577d...“οὐκοῦν ἢ γε αὐτὴ δοῦλη καὶ τυραννουμένη πόλις ἤμιστα ποιεῖ ἢ βούλεται; - πάνι γε - καὶ ἡ τυραννουμένη ἄρα ψυχὴ ἤμιστα ποιήσει ἢ ἂν βουληθῇ, ὡς περὶ ὅλης εἰπεῖν ψυχῆς· ὑπὸ δὲ οἴστρου αἰεὶ ἐλλομένη βία ταραχῆς καὶ μεταμελείας μεστὴ ἔσται” 577e - 578a... ἀπορρέον συμπέρασμα: τὴν μὲν «τυραννουμένην πόλιν» ἀνάγκη «πενουμένην» εἶναι τὴν δὲ τυραννικὴν ψυχὴν «πενυχρὴν καὶ ἄπληστον ἀνάγκη αἰεῖ.»

2. *ib.* 582a: “ἐμπειρία τε καὶ φρονήσῃ καὶ λόγῳ” - “τούτων”... οὐκ “ἔχει ἄν τις βέλτιον κριτήριον.”

3. *ibid.* 582c: “καὶ γὰρ ὁ πλούσιος ὑπὸ πολλῶν τιμᾶται καὶ ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὁ σοφός— ὡστε ἀπὸ γε τοῦ” κερδαίνειν καὶ τοῦ “τιμᾶσθαι, οἷόν ἐστιν, πάντες τῆς ἡδονῆς ἐμπειροί· τῆς δὲ τοῦ ὄντος θέας,—τῆς ἀπὸ τοῦ κιδένας ἡδονῆς,—ὡς γλυκεῖά ἐστίν,—ἀδύνατον ἄλλω γεγεῖσθαι πλὴν τῷ φιλοσόφῳ.”

4. Cf. Paul Shorey's Introduction, p. xx, to Plato's *Republic* (Loeb), vol. I.

ὑπὸ ἰσοδυνάμων στερήσεων ἢ ἐλλείψεων (συνεπεία ἐκκρίσεων ἢ μὴ ὁρμονῶν), αἱ ὁποῖαι εἶναι, ἀυστηρῶς εἶπεῖν, πόνοι. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ σαφῶς ἀναφαίνεται ἐν τῷ Γοργία, τῷ Μένωνι, τῷ Φαίδρω, τῷ Φαίδωνι καὶ διεξοδικῶς ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τοῦ Φιλήβου (οὐχ ἤττον Πολ. 583b - 584c)¹.

Τὰ τρία αὐτὰ ἐπιχειρήματα δὲν εἶναι καὶ ἡ ὑστάτη πρότασις τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ τοῦ θέματος· ἐν κατακλιεῖδι ὁ Πλάτων ἀνατρέχει ὅπως ἐπιθέσῃ ἐπαναλαμβανομένην τὴν αὐτοῦ πεποίθησιν ἐπὶ τῇ ἀναλογίᾳ τῆς ὑγείας καὶ ἀσθενείας μεθ' ἧς προκαίρως ἐπέρανε τὴν συγγραφὴν τοῦ τετάρτου βιβλίου τῆς Πολιτείας, ἐπὶ τῇ ἀξιωματικῇ δηλ. ἐκείνῃ θέσει, περὶ ἧς ἦν μᾶλλον πεπεισμένος ὅτι ἀποτελεῖ βασικὴν ἀλήθειαν μὴ χρήζουσαν περαιτέρω ἀποδείξεως, καὶ ἐφ' ἧ ἡ ἐπιστημονικὴ ἠθικὴ τοῦ Leslie Stephen ἐρείδεται, ἵνα προτείνῃ τὴν τελευταίαν αὐτῆς λέξιν². (βλ. σχ. ἀνωτέρω σ. 3η, Πλ. Πολ. 444 c-e).

Ἐὰν ὄντως ἡ ἀρχὴ αὐτὴ, ὅτι ἡ δικαία εἶναι ἡ εὐτυχὴς ζωὴ, ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὡς ἀληθὲς τι — “τὸ γὰρ ἀληθὲς οὐδέποτε ἐλέγχεται” — ἢ ὄχι, ἴσως παραμείνῃ ἐς αἰεὶ ἐν ἐπίμαχον θέμα. Οὐχ ἤττον διατελεῖ γεγονός ὅτι ἕως τῆς νῦν ἡ ἀνθρωπότης στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον ἀμείωτον εἰς τὴν Πλατωνικὴν συζήτησιν, εἴτε αὐτὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀπόδειξιν εἴτε ὄχι, καὶ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν πλέον ἐποικοδομητικὴν ἐκθεσιν ἐπὶ τοῦ προβλήματος.

1. “ἄθρει ὅτι οὐδὲ παναληθὴς ἐστὶ ἡ τῶν ἄλλων ἡδονὴ πλὴν τῆς τοῦ φρονίμου οὐδὲ καθαρὰ, ἀλλ' ἐσκιαγραφημένη τις — 584c: μὴ ἄρα πειθώμεθα καθαρὰν ἡδονὴν εἶναι τὴν λύπης ἀπαλλαγὴν, μηδὲ λύπην τὴν ἡδονῆς... αἱ γὰρ διὰ τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν ψυχὴν τεύρουσαι καὶ λεγόμεναι ἡδοναί, σχεδὸν αἱ πλείσταί τε καὶ μέγιστα, τούτου τοῦ εἶδους εἰσὶ, λυπῶν τινες ἀπαλλαγαί.”

2. Cf. P. Shorey's: “*The Idea of good in Plato's Republic*, University of Chicago. *Studies in Classical Philology*, vol. i, p. 194: “Utilitarian ethics differs from the evolutionist, says Leslie Stephen... in that the one lays down as a criterion the happiness, the other the health of the society...” Mr Stephen adds: “the two are not really divergent, and this is the thesis which Plato strains every nerve to prove throughout the Republic and Laws.” This is a quotation of his in the Introduction to Plato's Republic, p. xvi, vol. 1, n.a.

